

УДК 94(476):37(476)“193”

UDC 94(476):37(476)“193”

**АГУЛЬНААДУКАЦЫЙНАЯ ШКОЛА
І ПЕДАГАГІЧНАЯ АДУКАЦЫЯ
Ў БССР (30-я гг. XX ст.)****COMPREHENSIVE SCHOOL
AND PEDAGOGICAL EDUCATION
IN BSSR (30'S OF THE XX CENTURY)****І. А. Андарала,***кандыдат педагагічных навук, дацэнт,
намеснік начальніка факультэта
Акадэміі МУС Рэспублікі Беларусь***I. Andarala,***Candidate of Pedagogic, Associate
Professor, Vice-Head of the Faculty
of Academy of MIA of the Republic of Belarus*

Паступіў у рэдакцыю 13.04.16.

Received on 13.04.16.

У артыкуле раскрываюцца прычыны пераўтварэнняў у сістэме агульнай адукацыі і адпаведна ў сістэме падрыхтоўкі педагагічных кадраў Беларусі ў 30-я гг. XX ст., аргументуецца іх аб'ектыўная неабходнасць, падаецца храналагічная паслядоўнасць рэфармацыйных мерапрыемстваў, на аснове багатага статыстычнага матэрыялу даецца абагульненне вынікаў рэфармавання.

Ключавыя словы: агульнаадукацыйная школа, педагагічная адукацыя.

The article describes the causes of changes in the general education system and, accordingly, the system of teachers training in Belarus in the 30-s years of the XX century. Their objective necessity is grounded. The chronological sequence of Reformation events is presented. Summary of reformation effects is given, based on extensive statistical data.

Keywords: comprehensive school, pedagogical education.

Уводзіны. Агульнаадукацыйная школа рэспублікі і сістэма падрыхтоўкі для яе педагагічных кадраў з'яўляюцца ключавымі сацыяльнымі інстытутамі, якія аказваюць істотны ўплыў не толькі на фарміраванне кожнай асобы, але і на сацыяльна-эканамічнае развіццё Беларусі ў цэлым. Функцыянаванне гэтых сацыяльных інстытутаў у значнай ступені ўзаемазвязана і ўзаемаабумоўлена, што дае падставу разглядаць іх як адзіны адукацыйны комплекс, які з'яўляецца эфектыўным механізмам, што ў значнай ступені ўздзейнічае на развіццё беларускага грамадства, садзейнічае грамадскім зменам, навукова-тэхнічнаму прагрэсу.

Айчынная агульнаадукацыйная школа і педагагічная адукацыя маюць багатую ўнікальную гісторыю. Вопыт іх работы бяспрэчны, шматгранны і патрабуе вывучэння, асабліва сёння, калі школа Беларусі чарговы раз перажывае перыяд змен, эфектыўнасць якіх залежыць перш за ўсё ад глыбокага аналізу ўласнага нацыянальнага гістарычнага вопыту ў галіне развіцця агульнай адукацыі і падрыхтоўкі педагагічных кадраў. Урок гісторыі садзейнічаюць пераасэнсаванню шляхоў выхаду беларускай адукацыі на новы, больш высокі ўзровень. Значную цікавасць у гэтым плане ўяўляе гісторыя развіцця нацыянальнай агульнаадукацыйнай школы і педагагічнай адукацыі ў савецкі перыяд.

Асноўная частка. Трэба адзначыць, што гісторыя развіцця агульнай адукацыі БССР

і сістэмы падрыхтоўкі для яе педагагічных кадраў – адна з найважнейшых старонак гісторыі Беларусі. Яна заўсёды цікавіла вучоных-даследчыкаў. Работы па гісторыі адукацыі дазваляюць паўней усвядоміць ход і вынікі ўзаемадзеяння грамадства і агульнаадукацыйнай школы. У пошуках шляхоў развіцця сучаснай школы стварэнне новага трэба лічыць мэтазгодным толькі тады, калі яно не парушае старога, традыцыйнага, а павялічвае і развівае гістарычнае дадзенае з улікам новых сацыякультурных рэалій.

Пытанні развіцця агульнай адукацыі БССР і сістэмы падрыхтоўкі педагагічных кадраў знайшлі сваё адлюстраванне ў працах Л. М. Дразда, І. М. Ільюшына, Г. А. Качан, М. С. Крата, Н. І. Куракевіч, М. Г. Мінкевіча, Я. К. Новіка, Р. С. Піонавай, П. В. Саевіча, П. П. Сілівончыка, С. В. Снапкоўскай, С. А. Умрэйкі і інш. Даследчыкі ў сваіх працах прааналізавалі значны матэрыял, зрабілі каштоўныя абагульненні.

У значнай ступені лёсавызначальным перыядам у развіцці агульнаадукацыйнай школы і адпаведна педагагічнай адукацыі савецкай Беларусі ў даваенны час сталі 30-я гг. Менавіта ў гэты перыяд адбыўся працэс карэннай перабудовы агульнаадукацыйнай школы рэспублікі. Школьная сістэма атрымала новую і больш стабільную структуру, якая адпавядала патрабаванням свайго часу. У 30-я гг. была створана і ўдасканалена сістэма стацыянарнай і завоч-

най педагогічнай адукацыі рэспублікі, якая без значных змен функцыянавала доўгі час і ў пасляваенны перыяд.

Адным з асноватворных дакументаў, які вызначыў перспектывы развіцця агульнаадукацыйнай школы рэспублікі, як і ўсёй краіны ў 30-я гг., стала Пастанова Савецкага ўрада ад 14 жніўня 1930 г. «Аб усеагульным абавязковым пачатковым навучанні», якая дэкларавала: «Увесці з 1930–1931 гг. паўсямесна ў Саюзе ССР усеагульнае абавязковае навучанне дзяцей (хлопчыкаў і дзяўчынак) ва ўзросце 8, 9 і 10 год у аб'ёме не менш за чатырохгадовы курс пачатковай школы» [1, с. 111–112]. Прадугледжвалася, што дзеці ад 11 да 15 гадоў, якія не прайшлі чатырохгадовага навучання, павінны былі наведваць спецыяльныя паскораныя двухгадовыя і аднагадовыя школы-курсы (у залежнасці ад іх падрыхтоўкі) [1, с. 112].

Ужо ў 1931/32 навучальным годзе БССР першай з саюзных рэспублік паспяхова завяршыла ўвядзенне ўсеагульнага абавязковага пачатковага навучання для дзяцей 8–11-гадовага ўзросту. Ахоп склаў 97,9 %. У гэтым жа годзе пачалося ўвядзенне ўсеагульнага навучання за V групу сямігадовай школы ў прамысловых цэнтрах і 17 раёнах (ахоп 96 %) [2, с. 137].

Гэтыя дасягненні стварылі перадумовы для пачатку ўвядзення на ўсёй тэрыторыі рэспублікі ўсеагульнага абавязковага сямігадовага навучання. СНК БССР 2 жніўня 1932 г. прыняў пастанову «Пра ўвядзенне ўсеагульнага абавязковага навучання на базе сямігадовай політэхнічнай школы», якая прадугледжвала «ўвесці ў 1932/33 навучальным годзе ўсеагульнае абавязковае навучанне дзяцей у аб'ёме сямігадовай школы ва ўсіх мясцовасцях БССР, устанавіўшы абавязковае праходжанне поўнага курсу сямігадовай школы для ўсіх дзяцей, якія канчаюць I канцэнтр (IV групу), а таксама і для тых дзяцей, якія зараз навучаюцца ў старшым канцэнтры сямігадовай школы» [2, с. 138].

З мэтай арганізаванага пераходу на абавязковае сямігадовае навучанне пастанова абавязвала раённыя і гарадскія выканаўчыя камітэты правесці ў жніўні 1932 г. імянны падлік усіх дзяцей, якія падлягалі абавязковаму навучанню.

У выніку праведзенай мясцовымі ўладамі і педагогічнымі калектывамі школ работы па выкананні вышэйназванай пастановы СНК БССР пачынаючы з 1932/33 навучальнага года назіраецца інтэнсіўнае развіццё школьнай сеткі рэспублікі за кошт павелічэння колькасці няпоўных сярэдніх школ і кантынгенту навучэнцаў у іх.

Калі ў 1931/32 навучальным годзе ў рэспубліцы працавала 919 няпоўных сярэдніх школ,

то ўжо ў наступным 1932/33 навучальным годзе іх колькасць узрасла да 1589, або на 41 %. Адпаведна павялічылася і колькасць навучэнцаў у іх з 270 519 да 408 275. Павелічэнне склала 33 % [2, с. 132; 3, с. 11].

З 1932/33 навучальнага года ў рэспубліцы таксама расце колькасць школ-дзесяцігодак. Гэта было абумоўлена зменай дзяржаўнай палітыкі ў галіне развіцця сярэдняй агульнаадукацыйнай школы.

Распрацаваная Наркамасветы і зацверджаная ўрадам БССР у 1927 г. сістэма народнай асветы рэспублікі не прадугледжвала стварэння сярэдняй агульнаадукацыйнай школы. Функцыя падрыхтоўкі да паступлення моладзі ў вышэйшыя навучальныя ўстановы ўскладалася на тэхнікумы, рабфакі і прафтэхшколы. Гэта абумовіла рэзкае змяншэнне ў наступныя гады ў рэспубліцы колькасць школ-дзесяцігодак. Калі ў 1927/28 навучальным годзе ў рэспубліцы працавала 36 сярэдніх школ, то ў 1930/31 навучальным годзе іх колькасць зменшылася да 8. Адпаведна колькасць навучэнцаў у іх таксама зменшылася з 14 013 да 4261 чалавек, або на 67 % [2, с. 132].

Да пачатку 30-х гг. памылкова сьць дзяржаўнай палітыкі ў дачыненні да сярэдняй адукацыі стала відавочнай. Хуткае развіццё прамысловасці і сельскай гаспадаркі рэспублікі патрабавала значнай колькасці спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй, што, у сваю чаргу, абумовіла рост колькасці вышэйшых навучальных устаноў і павелічэнне планаў прыёму ў іх студэнтаў. Як паказала практыка, тэхнікумы, рабфакі і прафтэхшколы не маглі забяспечыць падрыхтоўку неабходнай для інстытутаў колькасці абітурыентаў. Вышэйшыя навучальныя ўстановы рэспублікі сутыкнуліся з дэфіцытам кантынгенту паступаючых. Каб выправіць становішча, урад БССР у лістападзе 1932 г. прыняў рашэнне аб развіцці пачынаючы з 1932/33 навучальнага года сеткі школ-дзесяцігодак за кошт рэарганізацыі шэрагу сямігадак.

Трэба адзначыць, што ўжо ў 1932/33 навучальным годзе колькасць сярэдніх агульнаадукацыйных школ у рэспубліцы ўзрасла да 30. Адукацыю ў іх атрымлівалі 23 144 чалавекі [3, с. 11].

У 1933/34 навучальным годзе колькасць няпоўных сярэдніх школ дасягнула 1747, а колькасць навучэнцаў у іх – 437 845 чалавек. Яшчэ больш інтэнсіўна развівалася сетка школ-дзесяцігодак. У 1933/34 навучальным годзе ў параўнанні з папярэднім навучальным годам іх колькасць павялічылася больш чым удвая. У рэспубліцы працавала 66 сярэдніх агульнаадукацыйных школ, кантынгент якіх састаўлялі 39 923 вучні [3, с. 11].

Пашырэнне сеткі няпоўных і поўных сярэдніх школ заканамерна абумовіла закрыццё пэўнай часткі пачатковых школ. Так, калі ў 1931/32 навучальным годзе на тэрыторыі рэспублікі функцыянавала 5918 пачатковых школ, у якіх атрымлівалі адукацыю 505 914 вучняў, то ў 1933/34 навучальным годзе колькасць пачатковых школ зменшылася да 5292. У іх атрымлівалі адукацыю 379 556 чалавек [2, с. 132; 3, с. 11].

Тэндэнцыя росту колькасці школ-сямігодак і дзесяцігодак і вучняў у іх, якая абазначылася ў пачатку 30-х гг., назіралася на працягу ўсяго дзесяцігоддзя. Дынаміку гэтага працэсу наглядна адлюстроўваюць статыстычныя даныя табліцы 1.

Як бачна з табліцы 1, у 30-я гг. у сістэме агульнай адукацыі рэспублікі ў большай ступені адбываліся не колькасныя, а якасныя змены. Яны праяўляліся ў тым, што пры практычна нязменнай агульнай колькасці школ удзельная вага няпоўных сярэдніх і сярэдніх школ няўхільна павышалася. Гэта адбывалася па прычыне рэарганізацыі пачатковых школ у няпоўныя сярэднія, няпоўных сярэдніх – у сярэднія. Асабліва хуткімі тэмпамі расла колькасць сярэдніх агульнаадукацыйных школ і адпаведна навучэнцаў у іх. У выніку ў 1939/40 навучальным годзе на долю няпоўных сярэдніх і сярэдніх школ прыходзілася 34,5 % ад агульнай колькасці школ рэспублікі. У гарадах іх доля была значна вышэйшая, чым у сельскай мясцовасці.

У цэлым па рэспубліцы ў 1939/40 навучальным годзе ў няпоўных сярэдніх і сярэдніх школах вучылася 71,5 % навучэнцаў (у параўнанні – у 1933/34 навучальным годзе – 55,5 %). У гарадах вучні сямігодак і дзесяцігодак

складалі 95,5 % ад агульнай колькасці навучэнцаў гарадскіх школ [2, с. 333–334].

Паралельна з ростам сеткі няпоўных сярэдніх і сярэдніх школ у вышэйабазначаны перыяд у рэспубліцы інтэнсіўна павялічвалася кантынгент навучэнцаў V–VII і асабліва VIII–X класаў. З 1932/33 па 1939/40 навучальныя гады колькасць вучняў V–VII класаў узрасла са 152 526 да 328 550 чалавек, або на 115 %, а VIII–X класаў – з 709 да 76 707 чалавек, або больш чым у сто разоў (без уліку заходніх абласцей БССР) [3, с. 15].

Ва ўмовах хуткага росту колькасці выпускнікоў сярэдніх агульнаадукацыйных школ функцыя рабфакаў як асноўных пастаўшчыкоў будучых студэнтаў для вышэйшых навучальных устаноў рэспублікі зніжаецца. У выніку з 1936 г. іх колькасць пачынае паступова змяншацца, а ў 1940 г. яны наогул перасталі дзейнічаць.

У сувязі з далучэннем да БССР у 1939 г. новых заходніх абласцей перад рэспублікай паўстала задача стварэння адзінай сістэмы агульнай адукацыі. З мэтай рэалізацыі гэтай задачы 1–2 снежня 1939 г. ЦК КП(б) Беларусі прыняў пастанову «Аб мерапрыемствах па арганізацыі народнай адукацыі ў заходніх абласцях БССР». Згодна з пастановай, усе школы на тэрыторыі заходніх абласцей аб'яўляліся дзяржаўнымі, іх утрыманне прымалася на дзяржаўны кошт. На ўсёй тэрыторыі заходніх абласцей прадугледжвалася ўвядзенне ўсеагульнага абавязковага бясплатнага 7-гадовага навучання ў гарадах і ў аб'ёме пачатковай школы ў сельскай мясцовасці. Школы I ступені ператвараліся ў чатырохгадовыя пачатковыя школы, школы II і III ступеняў – у няпоўныя сярэднія, гімназіі і агульнаадукацыйныя ліцэі – у сярэднія школы [2, с. 302–305].

Табліца 1 – Дынаміка развіцця сеткі школ у БССР і кантынгенту навучэнцаў у іх (1931/32–1939/40 навучальныя гады)

Навучальныя гады	Па ўсіх тыпах школ		У тым ліку					
	Школ	Вучняў	Пачатковыя		Няпоўныя сярэднія		Сярэднія	
			Школ	Вучняў	Школ	Вучняў	Школ	Вучняў
1932/33	6962	853 882	5343	422 463	1589	408 275	30	23 144
1933/34	7105	857 324	5292	379 556	1747	437 845	66	39 923
1934/35	7020	891 986	5174	361 653	1702	439 503	144	90 830
1935/36	6913	946 508	5063	362 977	1664	460 588	186	122 943
1936/37	6863	967 684	4970	357 880	1597	429 095	296	180 709
1937/38	7015	1 011 591	5061	360 985	1545	405 759	409	244 857
1938/39	7049	1 067 231	5017	358 507	1417	372 459	605	336 265
1939/40	7156	1 114 139	4690	312 128	1707	394 614	759	407 398

У выніку адукацыйнай палітыкі, якая праводзілася ў рэспубліцы ў другой палове 30-х гг. па пераходзе на абавязковае сямігадовае навучанне школьнай моладзі, да 1941 г. у БССР была створана і паспяхова функцыянавала дастаткова разгалінаваная і рацыянальна арганізаваная сістэма агульнай адукацыі. Яна ўключала тры тыпы агульнаадукацыйных школ: пачатковая – 4 гады, няпоўная сярэдняя – 7 гадоў і сярэдняя – 10 гадоў навучання.

Напярэдадні Вялікай Айчыннай вайны ў 1940/41 навучальным годзе сетка агульнаадукацыйных школ БССР, якая пашырылася за кошт далучаных да рэспублікі заходніх абласцей, налічвала (без уліку спецыяльных агульнаадукацыйных) 11 808 школ. У тым ліку: пачатковых – 8312; сямігадовых – 2562; сярэдніх – 934. Агульная колькасць навучэнцаў складала 1 688 481 чалавек. З іх: у I–IV класах – 1 160 525; V–VII класах – 437 591; VIII–X класах – 90 365 чалавек [4, с. 270–271].

Прымаючы ў 1930 г. пастанову «Аб усеагульным абавязковым пачатковым навучанні», Савецкі ўрад разумеў, што для яе выканання дадаткова спатрэбіцца значная колькасць настаўнікаў. Таму адпаведна з гэтай жа пастановай урадам саюзных рэспублік даручалася «тэрмінова разгарнуць сетку педагагічных інстытутаў і тэхнікумаў, а таксама спецыяльных педагагічных курсаў...» [1, с. 113].

Выконваючы дадзеную пастанову, нягледзячы на многія складанасці, урад, Наркамасветы, мясцовыя органы кіравання асветай, педагагічныя ўстановы рэспублікі правялі ў 30-х гг. значную работу па стварэнні і ўдасканаленні сістэмы падрыхтоўкі педагагічных кадраў, павелічэнні кантынгенту студэнтаў вышэйшых і навучэнцаў

сярэдніх педагагічных навучальных устаноў, павышэнні якасці падрыхтоўкі настаўнікаў.

Динаміку росту колькасці настаўнікаў у школах БССР у 30-я гг. наглядна адлюстроўваюць даныя табліцы 2.

Першапачаткова асноўная ўвага ў рэспубліцы была нададзена развіццю сеткі сярэдніх спецыяльных педагагічных навучальных устаноў – педагагічных тэхнікумаў. Такая палітыка тлумачылася тым, што на этапе ўвядзення ў рэспубліцы ўсеагульнага абавязковага пачатковага навучання ў школах былі ў асноўным запатрабаваны настаўнікі сярэдняй кваліфікацыі. Як вынік, калі ў 1927/28 навучальным годзе падрыхтоўку настаўнікаў у рэспубліцы ажыццяўляла 15 педагагічных тэхнікумаў, то ў 1932/33 іх колькасць узрасла да 28 [5, с. 155]. Значна павялічылася і колькасць навучэнцаў у іх.

Аднак у сувязі з хуткімі тэмпамі ажыццяўлення ў рэспубліцы ўсеагульнага абавязковага пачатковага і сямігадовага навучання нават значна пашыраная сетка педагагічных тэхнікумаў аказалася няздольнай задаволіць узросшую патрэбу ў настаўніках. Гэта абумовіла неабходнасць выкарыстання ў якасці часовых, дадатковых форм падрыхтоўкі настаўнікаў педагагічныя курсы. Яны ў значнай ступені дапамаглі вырашыць задачы ўсенавуча, а пазней зрабіліся асноўнай крыніцай студэнтаў для завочнай сістэмы падрыхтоўкі настаўнікаў.

Інтэнсіўнае развіццё пачынаючы з 1932/33 навучальнага года школьнай сеткі за кошт павелічэння колькасці няпоўных і поўных сярэдніх школ у рэспубліцы значна абвастрыла праблему недахопу ў рэспубліцы настаўнікаў для V–VII і VIII–X класаў.

Табліца 2 – Дынаміка росту колькасці настаўнікаў у школах БССР (1931/32–1939/40 навучальныя гады)

Навучальныя гады	Настаўнікаў ва ўсіх тыпах школы	У тым ліку:		
		у пачатковых школах	у няпоўных сярэдніх школах	у сярэдніх школах
1931/32	19490	10776	8714	–
1932/33	22883	9630	12453	800
1933/34	25381	9894	14139	1348
1934/35	26260	9714	13830	2716
1935/36	29533	9828	15344	4361
1936/37	30654	10025	14414	6215
1937/38	33050	10679	14113	8258
1938/39	36354	10826	13528	12011
1939/40	40976	10674	14976	15326

Да 1930 г. у БССР не функцыянавала ніводнай вышэйшай педагагічнай навучальнай установы. Педагагічныя кадры з вышэйшай адукацыяй рыхтаваў толькі педагагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Штогод дыпламы выкладчыкаў матэматыкі, фізікі, мовы і літаратуры, хіміі, географіі, біялогіі і іншых прадметаў атрымлівалі 300 выпускнікоў універсітэта. Аднак у іх падрыхтоўцы меўся пэўны недахоп. Добрае веданне выпускнікамі свайго прадмета не падмацоўвалася адпаведнай псіхолога-педагагічнай падрыхтоўкай. Гэта тлумачылася зместам вучэбных планаў, у якіх на вывучэнне псіхолога-педагагічных дысцыплін і педагагічную практыку адводзілася нязначная колькасць вучэбных гадзін. Як правіла, выпускнікі педфака БДУ накіроўваліся на педагагічную работу ў тэхнікумы і рабфакі. У масавай агульнаадукацыйнай школе яны, практычна, не працавалі.

З 1931 г. падрыхтоўку педагагічных кадраў з вышэйшай адукацыяй пачаў ажыццяўляць Мінскі вышэйшы педагагічны інстытут, які быў створаны на базе педагагічнага факультэта БДУ. У яго склад уваходзілі тры факультэты – фізіка-матэматычны, мовы і літаратуры (беларускае і рускае аддзяленні) і гістарычны.

З мэтай забеспячэння масавай школы настаўнікамі з вышэйшай педагагічнай адукацыяй у 1933 г. Віцебскі індустрыяльна-педагагічны інстытут, Магілёўскі і Гомельскі аграрна-педагагічныя інстытуты з двухгадовым тэрмінам навучання былі ператвораны ў педагагічныя інстытуты з 4-гадовым тэрмінам навучання.

Аднак БДУ і чатыры педагагічныя інстытуты не маглі забяспечыць падрыхтоўку неабходнай колькасці высокакваліфікаваных настаўнікаў. У выніку ў 1935 г. як дапаўненне да працуючых педагагічных інстытутаў былі створаны Мінскі, Віцебскі, Магілёўскі, а затым Рагачоўскі, Аршанскі, Гомельскі настаўніцкія інстытуты, якія павінны былі рыхтаваць настаўнікаў для няпоўнай сярэдняй школы. Але, як паказала практыка, нават такая колькасць педагагічных і настаўніцкіх інстытутаў аказалася няздольнай задаволіць патрэбы масавай агульнаадукацыйнай школы ў кваліфікаваных настаўніцкіх кадрах праз стацыянарную падрыхтоўку.

Каб вырашыць супярэчнасць паміж вострай запатрабаванасцю школ рэспублікі ў значнай колькасці кваліфікаваных настаўніцкіх кадраў і немагчымасцю забяспечыць іх падрыхтоўку ў рамках існуючай у той час сістэмы педагагічнай адукацыі, было прынята рашэнне аб комплексным і поўнамаштабным развіцці ў педагагічных і настаўніцкіх інстытутах завочнай формы падрыхтоўкі настаўнікаў.

Гісторыя завочнай педагагічнай адукацыі Беларусі вядзе свой адлік з 21 лютага 1932 г.,

калі ў адпаведнасці з пастановай Савета Народных Камісараў БССР ад 23 мая 1931 г. «Аб сістэме завочнага навучання» [6, с. 3] Народным камісарыятам асветы рэспублікі было зацверджана «Палажэнне аб завочных сектарах пры ВНУ, педтэхнікумах, рабфаках сістэмы Наркамасветы» [6, с. 5].

Згодна з палажэннем, перад усімі вышэйшымі педагагічнымі ВНУ ставілася задача стварэння завочных сектараў, якія павінны былі забяспечыць агульнаадукацыйную, метадычную падрыхтоўку і павышэнне кваліфікацыі педагагічных кадраў сістэмы Наркамасветы, якія не мелі адпаведнай педагагічнай адукацыі. У 1933/34 навучальным годзе завочныя сектары пачалі функцыянаваць пры ўсіх чатырох педагагічных інстытутах рэспублікі і БДУ.

Як сведчаць архіўныя матэрыялы, у першыя гады свайго работы завочныя сектары педагагічных ВНУ перажывалі значныя складанасці: практычна адсутнічалі вучэбныя праграмы, падручнікі і вучэбныя дапаможнікі для студэнтаў-завочнікаў, адчуваўся востры дэфіцыт вучэбных плошчаў у час завочна-лабараторных сесій, не хапала штатных выкладчыкаў, асабліва знаёмых са спецыфікай завочнага навучання.

Пераломным у развіцці сістэмы завочнай вышэйшай педагагічнай адукацыі можна лічыць 1936 г., калі СНК БССР і ЦК КП(б)Б прынялі пастанову «Аб мерапрыемствах па павышэнні адукацыі настаўнікаў», у якой прызналі, што «...завочнае навучанне настаўнікаў пастаўлена нездавальняюча» [2, с. 250]. СНК БССР і ЦК КП(б)Б абавязалі Народны камісарыят асветы «...ахапіць абавязковай вучобай пры педагагічных вучэбных установах настаўнікаў, якія не маюць адпаведнай педагагічнай адукацыі (вышэйшай або сярэдняй), з тым, каб да 1 жніўня 1938 г. яны змаглі здаць іспыты за адпаведную педагагічную вучэбную ўстанову і атрымаць званне настаўніка» [2, с. 249]. Гэтай жа пастановай быў зацверджаны план прыёму на завочныя сектары педінстытутаў і ўніверсітэта – 2400 чалавек [2, с. 249]. З мэтай карэннага паляпшэння справы завочнага навучання Наркамасветы рэспублікі даручалася зацвердзіць пасаду дэкана факультэта завочнага сектара педінстытута, умацаваць усе звенні сістэмы завочнага навучання кваліфікаванымі кадрамі. Пастановай таксама прадугледжваліся дадатковыя льготы студэнтам-завочнікам.

Далейшае паступальнае развіццё сістэмы завочнай вышэйшай педагагічнай адукацыі рэспублікі адбывалася ў адпаведнасці з выкананнем загаду Наркамасветы БССР ад 3 снежня 1938 г. № 3704 «Аб вышэйшым завочным педагагічным навучанні» [7, л. 136–138]. У загадзе канстатавалася выключна важнае значэнне завочнай вышэйшай педагагічнай адука-

цыі ў падрыхтоўцы настаўніцкіх кадраў і адзначалася, што ў педагагічных, настаўніцкіх інстытутах і ўніверсітэце навучаецца 9 тысяч студэнтаў-завочнікаў. У той жа час прызнавалася, што стан завочнай падрыхтоўкі настаўнікаў у педагагічных ВНУ рэспублікі нездавальняючы і патрабуе неадкладных мер па яго выпраўленні. З гэтай мэтай загадам прадугледжвалася правесці шэраг мерапрыемстваў па ўдасканаленні арганізацыі вучэбнага працэсу на завочных сектарах інстытутаў, забеспячэнні студэнтаў-завочнікаў метадычнымі матэрыяламі, прадастаўленні завочнікам, якія паспяхова займаюцца, дадатковых аплатаемых адпачынкаў. Згодна з загадам, колькасць сектараў завочнага навучання пры педагагічных (настаўніцкіх) інстытутах і БДУ была павялічана да 26. Для параўнання: у 1932 г. іх было 12.

Да канца 30-х гг. сістэма падрыхтоўкі настаўніцкіх кадраў рэспублікі мела наступны выгляд:

- педагагічныя вучылішчы (да 1937 г. называліся педагагічнымі тэхнікумамі) з трохгадовым тэрмінам навучання (на базе няпоўнай сярэдняй школы) – рыхтавалі настаўнікаў пачатковых класаў;
- настаўніцкія інстытуты з двухгадовым тэрмінам навучання (на базе сярэдняй школы) – рыхтавалі настаўнікаў 5–7 класаў;

- педагагічныя інстытуты з чатырохгадовым тэрмінам навучання (на базе сярэдняй школы) – рыхтавалі настаўнікаў 8–10 класаў.

Уся сістэма педагагічных вучэбных устаноў мела дзённае і завочнае аддзяленні.

Са студзеня 1940 г. для забеспячэння настаўнікамі школ далучаных да рэспублікі заходніх абласцей быў адкрыты педагагічны інстытут у Беластоку, настаўніцкія інстытуты ў Баранавічах, Гродне, Пінску і 6 педагагічных вучылішчаў (Беласток, Брэст, Гродна, Маладзечна, Пінск, Навагрудак) [8, с. 412].

Перад пачаткам Вялікай Айчыннай вайны сетка педагагічных навучальных устаноў БССР, якія рыхтавалі настаўнікаў для агульнаадукацыйнай школы, уключала 5 педагагічных, 9 настаўніцкіх інстытутаў і 18 педагагічных вучылішчаў.

Заклучэнне. Аналіз літаратурных крыніц і архіўных дакументаў сведчыць аб тым, што, нягледзячы на выключна складаныя ўмовы аб'ектыўнага і суб'ектыўнага характару, якія мелі месца ў 30-я гг. XX ст., урад БССР удзяляў значную ўвагу перабудове і ўдасканаленню работы агульнаадукацыйнай школы і сістэмы падрыхтоўкі педагагічных кадраў для яе. У выніку школьная і педагагічная адукацыя не толькі ўмацаваліся ў колькасных і якасных адносінах, але і атрымалі імпульс для свайго далейшага развіцця.

ЛІТАРАТУРА

1. Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа : сб. док. 1917–1973 / сост.: А. А. Абакумов [и др.]. – М. : Педагогика, 1974. – 559 с.
2. Народное образование в БССР : сб. документов и материалов / Глав. архитектурное управление при Совете Министров БССР ; Ин-т истории партии при ЦК КПБ ; Мин-во просвещения БССР. – Минск : Народная асвета, 1980. – Т. 2: 1928–1941 гг. – 462 с.
3. Культурное строительство БССР. Стат. сб. – Минск : Изд-во УНХУ БССР, 1940. – 112 с.
4. Народное хозяйство Белорусской ССР. Стат. сб. – М. : Госстатиздат, 1957. – 319 с.
5. *Льюшын, І. М.* Народная асвета ў Беларускай ССР / І. М. Льюшын, С. А. Умрэйка. – Мінск : Дзярж. вуч.-пед. выд-ва БССР, 1957. – 358 с.
6. Зборнік матэрыялаў па педагагічным завочным навучанні ў БССР / Нар. камісарыят асветы БССР, Дзярж. вуч. савет, Секцыя завоч. навучання. – Мінск : Дзяржвыд. Беларусі. Вучпедсектар, друк. імя Сталіна, 1932. – 28 с.
7. НГАБ – Ф. 205. Оп. 1. Д. 706. Приказы Всесоюзного комитета по делам высшей школы при СНК СССР и Наркомпроса БССР по личному составу и студенческим делам. 08.01–13.12.1938 г.
8. Народная адукацыя і педагагічная думка ў Беларусі (1917–1945) / Г. Р. Сянькевіч [і інш.] ; пад рэд. Г. Р. Сянькевіча [і інш.]. – Мінск : Нар. асвета, 1993. – 495 с.

REFERENCES

1. Narodnoye obrazovaniye v SSSR. Obshcheobrazovatel'naya shkola: sb. dok. 1917-1973 / sost.: A. A. Abakumov [i dr.]. – M. : Pedagogika, 1974. – 559.
2. Narodnoye obrazovaniye v BSSR: sb. dokumentov i materialov / Glav. arkhitekturnoye upravleniye pri Sovete Ministrov BSSR; In-t istorii partii pri TsK KPБ; Min-vo prosveshcheniya BSSR. – Minsk : Narodnaya asveta, 1980. – T. 2: 1928–1941 gg. – 462 s.
3. Kulturnoye stroitelstvo BSSR. Stat. sb. – Minsk : Izd-vo UNKHU BSSR, 1940. – 112 s.
4. Narodnoye khozyaystvo Belorusskoy SSR. Stat. sb. – M. : Gosstatizdat, 1957. – 319 s.
5. *Ilyushyn, I. M.* Narodnaya asveta u Belaruskay SSR / I. M. Ilyushyn, S. A. Umreyka. – Minsk : Dzyarzh. vuch.-pedag. vyd-va BSSR, 1957. – 358 s.
6. Zbornik materyyalau pa pedagogichnym zavochnym navuchanni u BSSR / Nar. komisariyat asvety BSSR, Dzyarzh. vuch. savet, Sektsyya zavoch. navuchannya. – Minsk : Dzyarzhvyd. Belarusi. Vuchpedsektar, druk. imya Stalina, 1932. – 28 s.
7. NGAB. – F. 205. Op. 1. D. 706. Prikazy Vsesoyuznogo komiteta po delam vysshey shkoly pri SNK SSSR i Narkomprosa BSSR po lichnomu sostavu i studencheskim delam. 08.01–13.12.1938 g.
8. Narodnaya adukatsyya i pedagogichnaya dumka u Belarusi (1917–1945) / G. R. Syankevich [i insh.]; pad red. G. R. Syankevicha [i insh.]. – Minsk : Nar. asveta, 1993. – 495 s.